

Súčasnú migráciu z Arménska: faktory a vývoj

Tigran Aleksanyan | 22.03.2010

V podmienkach prehlbujúcej a intenzívnejšie sa rozvíjajúcej medzinárodnej ekonomickej integrácie sa oveľa väčšia pozornosť pripisuje problematike medzinárodnej migrácie ako jednému z faktorov a determinantov globálneho svetového hospodárstva súčasnosti a budúcnosti. Migrácia je v súčasnosti nielen ekonomicou, ale aj citlivou politickou otázkou mnohých priemyselne rozvinutých krajín sveta v národnej a medzinárodnej rovine **(1)**. Približne 200 miliónov ľudí v súčasnosti žije mimo svojej domovskej krajiny, prevažne v Ázii, čo predstavuje menej ako 3 percentá celosvetovej populácie **(2)**.

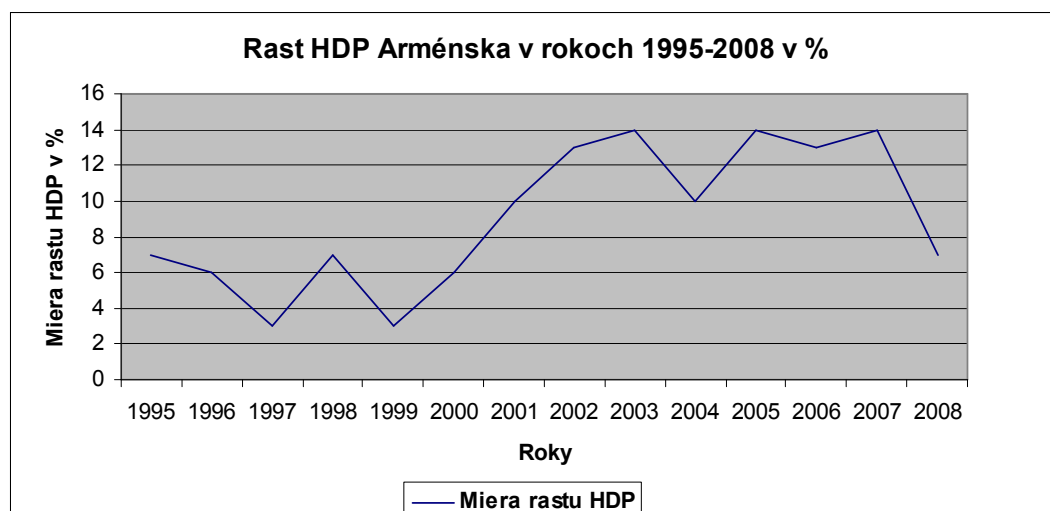
Výrobný faktor práca a jeho nositeľ pracovná sila majú pre také krajiny, kde chýba kapitál alebo prírodné zdroje spojené s faktorom pôda, nesmierne dôležitú úlohu. Ekonomika týchto krajín sa zameriava na také priemyselné odvetvia, ktoré sú menej závislé na týchto chýbajúcich faktoroch a kde prevládajú hospodárske oblasti náročné na prácu a pracovnú silu.

Arménsko je tranzitívnou krajinou, ktorej štruktúra hospodárstva je závislá práve na výrobnom faktore práce. Ako jedna z dvanástich postsovietskych krajín sa snaží integrovať do národných, regionálnych, medzinárodných či globálnych štruktúr politického, hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho významu vďaka svojej komparatívnej výhode – vysokokvalifikovanej pracovnej sile, vnímanej ako ľudský kapitál.

Spolu s Moldavskom, Kirgizskom a Gruzínskom sa krajine úspešne podarilo zapojiť sa do najväčšej svetovej organizácie zastrešujúcej obchod a služby – do Svetovej obchodnej organizácie (WTO). Arménsko tak potvrdilo svoj záväzok uskutočniť transformáciu ekonomiky na trhovú.

Napriek dosiahnutým pozitívnym výsledkom, ktoré najlepšie ilustruje vysoká miera rastu hrubého domáceho produktu (HDP), najmä v rokoch 2002-2007, keď rast dosiahol dvojcifernú úroveň (pozri tabuľku č. 1),

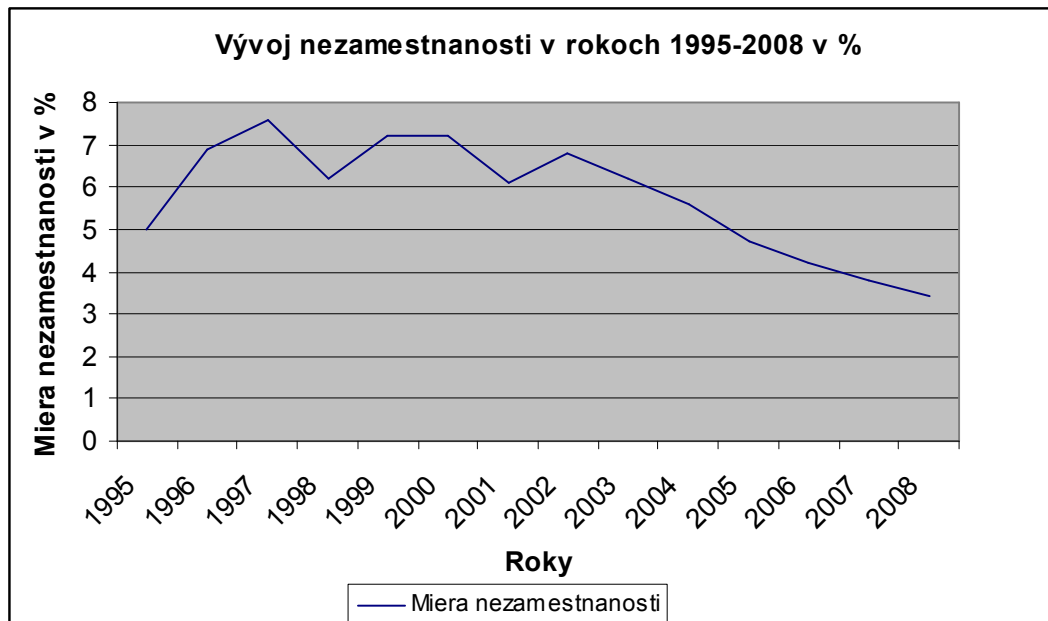
Tabuľka č. 1: Rast HDP Arménska v rokoch 1995-2008 v %

Zdroj: World Development Indicators Database, Skupina Svetovej banky. Dostupné na <http://www.worldbank.org/>

hospodársky rast krajiny nie je sprevádzaný reálnym poklesom nezamestnanosti, rastom zamestnanosti, tvorbou nových pracovných miest (tzv. jobless growth) či výrazným poklesom chudoby.

Tabuľka č. 2: Vývoj nezamestnanosti v Arménsku v rokoch 1995-2008 v %

Zdroj: Statistical Yearbook of Armenia, 2001-2009, Národná štatistická služba Arménskej republiky.

Dostupné na:

<http://armstat.am/file/doc/99458063.pdf>

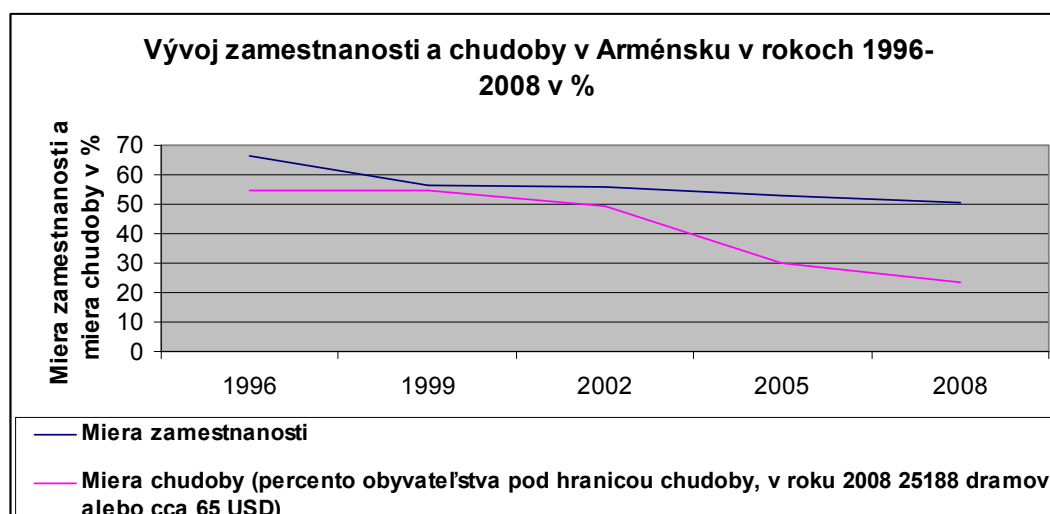
<http://armstat.am/file/doc/474.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/630.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/99452273.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/99452278.pdf>

Tabuľka č. 3: Vývoj zamestnanosti a chudoby v Arménsku v rokoch 1996-2008 v %

Zdroj: Statistical Yearbook of Armenia, 2001-2009, Národná štatistická služba Arménskej republiky.

Dostupné na:

<http://armstat.am/file/doc/687.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/606.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/99456293.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/99458068.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/475.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/99450488.pdf>

<http://armstat.am/file/doc/524.pdf>

Napriek tomu, že Národná štatistická služba (NŠS) Arménskej republiky (AR) vykazuje mieru nezamestnanosti len 3,4 percenta v roku 2008 a v priemere 5,0 percent v rokoch 2002-2008 (pozri tabuľku č. 2), tieto čísla sú podložené len skutočným počtom nezamestnaných, oficiálne zaregistrovaných na úradoch práce. Pokiaľ by sme použili inú metodológiu, ktorá by vychádzala z prieskumu reprezentatívnych vzoriek pracovnej sily (labor-force sample surveys) NŠS vo svojej

štatistickej ročenke z roku 2008 vykazuje podstatne vyššiu mieru nezamestnanosti v priemere 31,4 percenta za obdobie rokov 2002-2006.

Arménsko okrem nedostatku pracovných príležitostí musí čeliť ďalšiemu závažnému problému, ktorým je trvale vysoká miera chudobného obyvateľstva. Chudoba síce klesá, ale stále dosahuje vysokú úroveň. Podľa NŠS na konci roku 2008 bolo zaznamenaných 23,5 percenta chudobných, pričom na konci roku 2005 ich podiel bol 29,8 percenta, ku koncu 2002 dokonca 49,7 percenta a v roku 1999 približne 55 percent (pozri tabuľku č. 3).

Okrem nedostatku pracovných miest arménsky trh práce čelí problému odlevu vysokokvalifikovanej pracovnej sily ako odlevu ľudského kapitálu **(3)** v súvislosti s lepšími podmienkami uplatnenia pracovnej sily v zahraničí. Platí to najmä o trojnásobne nižšej odmene za vykonanú prácu doma ako v zahraničí **(4)**, čo viac motivuje a ženie najmä kvalifikovaných pracovníkov, aby aktívnejšie reagovali na signály zo zahraničia, kde sa uplatňuje systém uprednostňovania špičkových odborníkov a kde sa robí aktívny nábor na ich pracovný trh. Zvyšuje sa podiel vysokokvalifikovanej pracovnej sily v rámci migrujúcej pracovnej sily, čo predstavuje zákonitosť medzinárodnej migrácie obyvateľstva **(5)**.

Tieto ekonomické problémy, ku ktorým možno priradiť korupciu, úplatkárstvo, rodinkárstvo a pod., sú stupňované aj neekonomickými faktormi migrácie. Neekonomické, najmä politické motívy sú spojené so stále nevyriešenými bilaterálnymi spormi medzi Arménskom a Tureckom (spory o interpretáciu masakier arménskeho obyvateľstva na začiatku 20. storočia buď ako „arménskej genocídy“, resp. ako občianskej vojny), resp. Arménskom a Azerbajdžanom (Náhorný Karabach), ktoré predstavujú brzdu ďalšieho rozvoja ekonomiky **(6)**. Nemalý vplyv

jednak na zahraničných investorov, ako aj na ekonomiku krajiny ako celok, zohrávajú aj vyhrotené vzťahy Gruzínska s Ruskom v súvislosti s konfliktom, týkajúcim sa postavenia separatistických regiónov Abcházsko a Južné Osetsko, či dokonca susedstvo resp. nadštandardné vzťahy Arménska s Iránom (7), ktorý je vnímaný západnými krajinami ako najväčšia hrozba pre stabilitu v regióne.

Z uvedených dôvodov Arménsko veľkú časť svojho každoročného rozpočtu, približne 3 – 4 percentá HDP ročne, vynaloží na financovanie armády. Dvojročná vojenská služba je povinná pre všetkých mužov – absolventov stredných škôl (s menšími výnimkami v prípade mužov so závažnými zdravotnými problémami alebo ženatých mužov s dvoma deťmi), ktorí nepokračujú vo vysokoškolskom štúdiu až do dosiahnutia 27. rokov veku resp. ukončenia tretieho stupňa vysokoškolského štúdia. Psychologický faktor strachu, ktorý vzhľadom na stále prebiehajúce napätie na hraniciach Arménska so susednými krajinami, vyplýva z toho, že časť vojakov sa domov z vojenskej služby nevráti živá a zdravá, núti rodinu s potenciálnym regrútom ku korumpovaniu príslušníkov ozbrojených síl, resp. k hľadaniu možnosti odchodu ich syna z Arménska za každú cenu.

Všetky vyššie spomenuté faktory spôsobujú, že vysoké percento Arménov uvažuje nad odchodom do zahraničia, resp. prakticky opúšťa krajinu kvôli novým alebo lepším pracovným príležitostiam alebo smeruje do takej krajiny, kde je cena pracovnej sily vyššia. Navyše, v súvislosti s menším vzrastom životnej úrovne Arménov, postupne sa vyčleňuje aj taká vrstva emigrantov, ktorých do zahraničia ženie sociálny motív spojený s očakávanou celkovou zmenou ich životného štýlu v zahraničí. Podľa niektorých prieskumov ročne opúšťa krajinu z čisto ekonomických dôvodov približne 20 tis. Arménov (8).

Migračné toky z a do Arménska

V dôsledku krátkodobých či dlhodobých emigrácií sa tak zvyšuje počet Arménov, ktorí sa nachádzajú v rôznych kútoch sveta a ktorí opustili svoju rodnú krajinu z rôznych ekonomických a neekonomických príčin už začiatkom 20. storočia.

Migrácie - ako emigrácia, tak aj imigrácia Arménov prebiehali vo viacerých vlnách:

- Obdobie, keď sa Arménsko nachádzalo pod nadvládou osmanských Turkov, najmä od 50. rokov 19. storočia až do 1. svetovej vojny. Hlavne tesne pred tzv. genocídou Arménov resp. občianskou vojnou, ako uvedené udalosti označujú tureckí najvyšší predstavitelia, v tomto období okrem veľkých strát na životoch na oboch stranách (1-1,5 mil. Arménov a stovky tisíc osmanských Turkov) prebiehali rozsiahle emigračné vlny z Arménska, ktoré smerovali väčšinou do USA, neskôr aj do Európy a na Blízky východ.
- Obdobie, keď bolo Arménsko súčasťou Sovietskeho zväzu (od roku 1922). V tomto období obyvateľstvo sovietskeho Arménska postupne rástlo najmä v súvislosti s imigračnými vlnami arménskych navrátilcov z rôznych častí Sovietskeho zväzu, prevažne z regiónu Južného Kaukazu. Za 50 rokov sa počet obyvateľov krajiny zvýšil trojnásobne na 2,49 mil. v 80. rokoch 20. storočia.
- V 70. a 80. rokoch migrácia nadobudla iný rozmer. V súvislosti s nulovým dokonca negatívnym hospodárskym rastom sprevádzaným liberálnejšou migračnou politikou Sovietskeho zväzu, ako aj západných krajín sa objavujú k nové formy migrácie, vyvolané socioekonomickými motívmi:

- dočasní alebo sezónni emigranti, tzv. šabašnici, ktorí odchádzali prevažne na krátkodobé resp. príležitostné stavebné práce do ďalších republík Sovietskeho zväzu v ročných obdobiach jar, leto a jeseň, kým na zimu sa vracali do domovskej krajiny (150-tis. ročne),
  - dlhodobí emigranti, ktorí smerovali do západných štátov, najmä USA s cieľom usadenia sa na dlhodobý pobyt (približne 70 – 100 tis. ročne).
- Obdobie tesne pred rozpadom Sovietskeho zväzu a prvé tri roky samostatného Arménska, t.j. 1988-1994. V boji o Náhorný Karabach – arménsku enklávu pričlenenú Stalinom k Azerbajdžanu, boli úspešnejší Arméni, ktorým sa podarilo udržať Náhorný Karabach a podrobiť si aj príslahlé azerbajdžanské územia. Arménske ozbrojené sily tak v roku 1992 obsadili 20 % územia Azerbajdžanu. V máji 1994 bolo uzavreté prímerie, ktoré platí do súčasnosti. V tejto etape okrem populačných strát na oboch stranách (približne 30-tis. obetí) prebehli aj veľké emigračné vlny v oboch krajinách. K termínu uzavretia prímeria opustilo Arménsko približne 170 tis. etnických Azerbajdžancov, kým na strane druhej približne 360 tis. etnických Arménov emigrovalo z Azerbajdžanu do Arménska. Väčšina týchto prisťahovalcov neskôr emigrovala do zahraničia, najmä do Ruska a USA. Najmä v dôsledku náhornokarabašského konfliktu sa odhaduje, že ku konci roku 2005 sa v Arménsku nachádzalo vyše 235 tis. imigrantov, prevažne s postavením žiadateľa o azyl alebo utečenca. Tí predstavovali až 7,8 percenta celkového obyvateľstva. Utečenci, resp. žiadatelia o azyl z regiónu Náhorný Karabach získavajú okrem občianstva Náhorného Karabachu aj občianstvo Arménska.
- Navyše táto epocha je charakteristická veľkým zemetrasením, ktorá postihla krajinu v decembri roku 1988. Došlo k veľkým ekonomickým (rozpad

priemyselnej oblasti Spitak) a najmä populačným stratám. Veľkému počtu postihnutých bola medzinárodným spoločenstvom ponúknutá pomoc v podobe asistencie pri presťahovaní sa a začatí nového života na ich území. V rokoch 1988-1989 krajinu opustilo približne 200 tis. ľudí, aj keď väčšina z nich sa počas nasledujúcich rokov vrátila.

- Obdobie od roku 1995 do súčasnosti, najmä v súvislosti s ekonomických faktormi emigrácie, kde migrácia má skôr dočasný charakter a vzťahuje sa predovšetkým na migráciu pracovných síl.

Charakteristika súčasných migrácií

Podľa štúdie neštátnej organizácie Armenia2020 z roku 2003 od vzniku samostatného Arménska do zahraničia emigrovala jedna štvrtina celkového obyvateľstva krajiny, t.j. približne 810-tis. Arménov z vtedajšej 3,2 mil. populácie **(9)**. Z toho približne jednu šestinou tvorí migrácia pracovnej sily, čo podľa štúdie OBSE predstavovalo v rokoch 2002-2005 116-147 tis. ľudí **(10)**.

V rokoch 2002-2007 celková emigrácia pracovnej sily reprezentuje 162-189 tis. ľudí z celkového počtu 188-232 tis. emigrantov. Z toho 90 tis. emigrantov patrilo medzi vysokokvalifikovaných a predstavovalo 10 percent celkového vysokokvalifikovaného obyvateľstva krajiny, t.j. vyučených v nejakom odbore alebo vysokoškolsky vzdelaných, v snahe nájsť si lepšie príležitosti, ktoré ponúka zahraničie. Pričom, ako naznačuje štúdia, priemerné mesačné mzdy v zahraničí u vysokokvalifikovaných pracovníkov sú o 20 percent vyššie v porovnaní s nekvalifikovanými pracovníkmi (737 USD oproti 620 USD).

Podľa OBSE a AST na základe prieskumu 2 500 domácností z marca roku 2008 **(11)** v sledovanom období významne vzrástol podiel migrujúcej pracovnej sily (177 tis.) v porovnaní s emigrantmi, ktorí vycestovali s cieľom trvalo usadiť sa (31 tis.) alebo za účelom štúdia (7-tis.). V sledovanom období podiel migrácie pracovnej sily na celkových tokoch tvoril 94 percent, kým len 3 percentá emigrujúcich opustilo krajinu s cieľom trvalo usadiť sa a 2 percentá za účelom štúdia. Pre porovnanie do roku 2002 32 percent emigrujúcich vycestovalo z krajiny s cieľom trvalo sa tam usadiť.

Najväčšie pohyby v rámci kvalifikovanej pracovnej sily tvoria architekti, stavebníci, inžinieri a odborníci z oblasti dopravy a spojov, dopyt po ktorých je veľmi vysoký v zahraničí, najmä v Rusku. Opúšťajú krajinu napriek tomu, že aj v Arménsku je po týchto odborníkoch veľký záujem. Zaujímavosťou je, že Arménsko, ktoré sa pýši svojimi odborníkmi z oblasti informačných technológií (IT), vykazuje nízke emigračné pohyby IT špecialistov. Príčina spočíva v tom, že domáci dopyt po týchto odborníkoch je dosť vysoký, ale aj dostatočne konkurencieschopný, a navyše uvedení odborníci môžu vybavovať zákazky aj doma a preto sú mnohé arménske IT firmy outsourcované zahraničnými odberateľmi služieb.

Rozhovory, ktoré v rámci štúdie realizovanej ILO prebehli s kľúčovými arménskymi zamestnávateľmi v apríli 2008 **(12)**, naznačujú, že napriek veľkému odlivu vysokokvalifikovaných pracovníkov z krajiny (s výnimkou stavebníctva), absencia kvalifikovaných pracovníkov významnejšie nepoznačila kvalitu a objem vyprodukovanej produkcie v krajine. Štúdia však varuje, že v dlhodobom horizonte emigrácia kvalifikovanej pracovnej sily môže výrazne zhoršiť sociálno-ekonomické ukazovatele krajiny.

Emigrácia arménskeho obyvateľstva (z ekonomických alebo neekonomických dôvodov) od počiatkových rokov samostatnosti krajiny až do roku 2002 bola charakteristická tým, že z celkového počtu emigrovaného obyvateľstva:

- tri štvrtiny sa usadili v štátoch bývalého Sovietskeho zväzu, najmä v Ruskej federácii a na Ukrajine. Ide tu prevažne o krátkodobé sezónne práce.
- 15 percent emigrovalo do rôznych európskych krajín a 10 percent do USA s cieľom dlhodobejšie sa tam usadiť so svojimi rodinami. V Európe väčšina arménskych imigrantov žiada o azyl a čelí snahám o vyhostenie.

Hlavnými destináciami boli vtedy Ruská federácia (485 460), USA (76 364), Ukrajina (69 134), Gruzínsko (20 314), Nemecko (16 663) a Izrael (14 939). V súčasnosti však dochádza k menšej diverzifikácii migrácie z hľadiska cieľovej krajiny, kde hlavnou destináciou je Rusko. Štúdia NŠS AR z roku 2008 vo svojich prieskumoch klasifikuje Arménov pracujúcich v zahraničí do troch skupín **(13)**:

- dočasní/sezónni pracovníci, ktorí v zahraničí pôsobia menej ako rok;
- emigrovaní pracovníci, ktorí v zahraničí pracujú viac ako jeden rok, ale menej ako 2 roky
- diaspóru tvorenú Arménmi, ktorí sa nachádzajú v zahraničí viac ako 2 roky,

Kritéria výberu Ruskej federácie ako imigračnej krajiny boli vo väčšine skúmaných domácností rovnaké. Do Ruska smerovalo 96 % emigrujúcej pracovnej sily, pričom 71 percent sa tam trvalo usadilo. Zvyšné 4 percentá tvorili Ukrajina (2 %), Európa (0,6 %), USA (0,5 %), iné SNŠ (0,3 %) a ostatné krajiny (0,6 %). Diverzifikovanejšia je štruktúra emigrácie študentov, pričom len 56 percent z nich vycestovalo do Ruska, 26 percent do štátov Európskej únie a približne 7 percent do USA. Čo sa týka trvalého usadenia, na prvom mieste sa nachádza RF (71 percent), po nej nasleduje Ukrajina (9,1 %), európsky kontinent (8,1 %) a USA (4,6 %).

V období 2002-2007 v prípade viac ako dvoch tretín domácností, minimálne jeden z ich členov vycestoval do zahraničia za účelom práce, kým len v prípade troch percent oslovených domácností niekto z rodiny opustil krajinu s cieľom trvalo sa tam usadiť. Väčšinou ako prvý odchádza muž – hlava rodiny (79 % celkového počtu emigrujúcich a 90 % emigrujúcich za účelom práce), po ktorom nasleduje po určitom čase manželka a neskôr aj ďalší členovia rodiny. Podľa NŠS počet žien, ktoré opúšťajú krajinu v súvislosti s nedostatkom pracovných miest, je o polovicu menší než počet mužov. Ženy dominujú skôr v prípade emigrácie študentov, avšak vzhľadom na ich nízky podiel nemajú výrazný vplyv na celkovú migráciu resp. demografický vývoj. Situácia je opačná v prípade mužov, nakoľko ich výrazný odlev z krajiny spôsobil, že v krajine sa znížil pomer mužov k ženám zo 47 : 53 v roku 2001 na 42 – 44 : 58 – 56 v roku 2008.

Podľa štúdie AST/OBSE z roku 2003 na základe prieskumu 1 500 domácností najviac emigrujúcej pracovnej sily, sa približne dve tretiny z celkového počtu zamestnajú v sektore stavebníctva. Ďalšou veľkou skupinou je sektor obchodu a služieb, ktorý ma 21-22-percentný podiel na celkovom počte emigrantov z oslovených domácností. V prípade dočasnej emigrujúcej pracovnej sily s nižšími kvalifikáciami sú najnavštevovanejšími imigračnými destináciami štáty bývalého ZSSR, najmä Rusko, Ukrajina a Kazachstan, kde sa už vytvorili arménske komunity. Hlavnými zdrojmi príjmu sú práce v oblasti stavebníctva, pouličný a trhový predaj, arménski imigranti sú početne zastúpení aj medzi vodičmi taxíkov a MHD.

Popri absencii vízového režimu s Ruskom medzi ďalšie výhody, ktoré zvažujú Arméni pri výbere imigračnej krajiny, patrí:

- geografická blízkosť;

- relatívne dobrá znalosť ruského jazyka a reálií;
- početná arménska diaspora v Rusku, ktorí môžu podať pomocnú ruku pri hľadaní zamestnania alebo začatí podnikania v Rusku;
- spoločná kultúrno-vzdelávacia základňa;
- kvalitná dopravná a finančná infraštruktúra
  - o denné a cenovo dostupné lety z Arménska do RF a naopak;
  - o široká a dostupná sieť transferových systémov remitencií **(14)**.

Podľa údajov Eurasia Partnership Foundation sa 90 percent všetkých arménskych emigrantov smerujúcich do Rusku tam nachádza nelegálne, t.j. bez oficiálneho ohlásenia resp. povolenia na pobyt.

V neposlednom rade treba podotknúť, že významným faktorom migrácie je aj jej prepojenie na obchodovanie s ľuďmi, tzv. predaj sexuálnych služieb alebo práce v imigračnej krajine, ktorých cieľovou skupinou a teda aj obeťami sú ženy a deti. Vo svete sa odhaduje celkovo 13,5 mil. utečencov a žiadateľov o azyl, čo predstavuje 7 percent svetovej migrácie v roku 2005. Podľa údajov zistených počas rozhovorov s obeťami traffickingu sa zistilo, že najviac arménskych žien smeruje do Spojených arabských emirátov a Turecka.

Pozitívne dôsledky migrácie

Ako sme videli pre migráciu v Arménsku sú typické nielen emigračné toky, ale aj imigračné toky, tzv. migrácia navrátilcov, ktorej príčinou sú:

- narastajúce rasistické hnutia v Rusku, ktoré je pre Arménsko najväčšou imigračnou krajinou, kde sa zintenzívňuje netolerancia voči cudzincom kaukazského pôvodu;

- sklamanie emigrantov, ktorí sa vracajú do svojich materských krajín vzhľadom na nemožnosť získať uplatnenie v zahraničí, existenciu jazykových bariér alebo neschopnosti žiť bez vlastnej rodiny;
- neochota akceptovať západné štandardy jednotlivca s neobmedzenou slobodou;
- zhoršujúce sa makroekonomické výsledky hlavných emigračných krajín, najmä Ruska, USA a Európy.

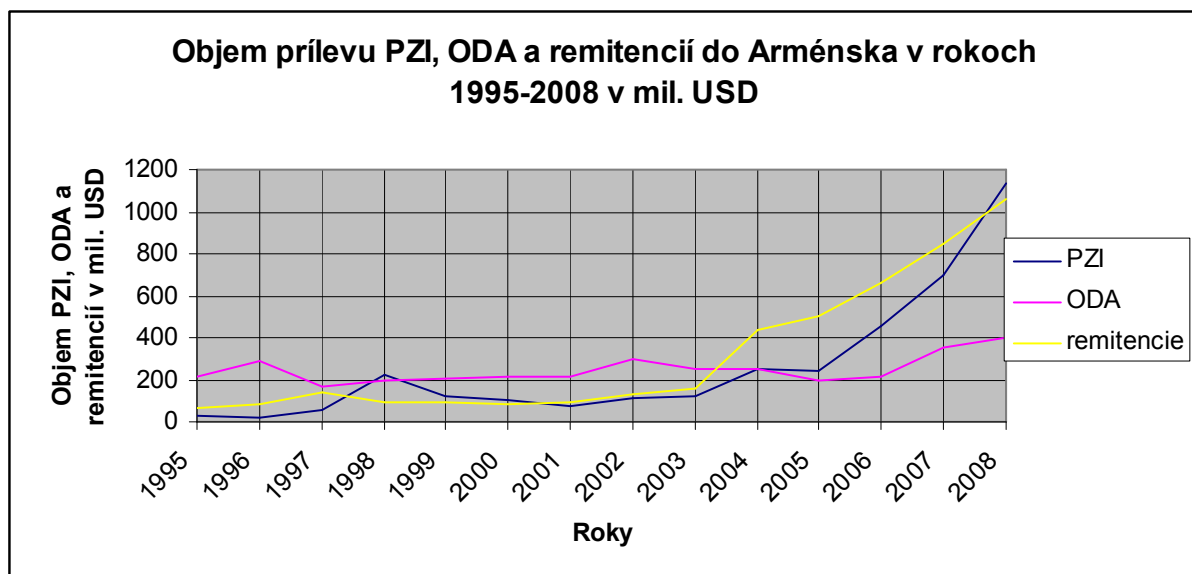
Podľa údajov NŠS AR do Arménska sa vrátilo 300-tis. bývalých emigrantov (približne 10 percent celkovej populácie krajiny), ktorí opustili krajinu v rokoch 1990 – 2006. Ako naznačujú príslušné zdroje, reemigrácia (t. j. návrat bývalých emigrantov do domovskej krajiny), prináša so sebou naakumulovaný kapitál s v priemere o 25 – 33 percent vyššími kvalifikáciami **(15)**. Ich šance sa uplatniť na arménskom trhu práce za lepších pracovných podmienok sú omnoho vyššie ako pred ich odchodom, ako aj v porovnaní s Arménmi, ktorí v zahraničí nepracovali.

Okrem prínosu navrátilcov, ktorí sa vracajú v vyššími kvalifikáciami a skúsenosťami a prinášajú so sebou know-how a kapitál, je ďalším pozitívnym javom emigrácie z Arménska vysťahovalectvo (ne)málo kvalifikovanej pracovnej sily, ktorá sa z určitých dôvodov neuplatnila na domácom trhu práce.

Pri migrácii pracovnej sily exportujúca krajina získava naspäť časť výnosov z práce v zahraničí v podobe remitencií, ktoré by inak vykázala stratu investícií v predproduktívnom veku obyvateľstva, ktorá emigruje **(16)**. Remitencie spolu s prílevom priamych zahraničných investícií (najmä do oblasti stavebníctva) a prostriedkami zinkasovanými v rámci bilaterálnej a multilaterálnej rozvojovej pomoci, predstavujú kľúčovým zdrojom príjmu krajiny a jej obyvateľstva.

Podľa jednej štúdie Svetovej banky remitencie vo výške 846 mil. USD tvorili v roku 2007 približne 20 percent arménskeho HDP. Tie čísla však nezahŕňajú objem remitencií (približne 35 percent), ktoré sa vracajú do domovskej krajiny inými než oficiálnymi kanálmi (bankové prevody, Western Union) resp. ktoré sa posielajú v podobe nefinančných darov (oblečenie a spotrebná elektronika). Pri zohľadnení aj týchto údajov by skutočná výška remitencií bola vyššia dvoj- až trojnásobne.

Tabuľka č. 4: Objem prílevu PZI, PDA a remitencií do Arménska v rokoch 1995-2008 v mil. USD

Zdroj:

World Development Indicators Database, Skupina Svetovej banky. Dostupné na <http://www.worldbank.org/>

FDI za rok 2008, Dostupné na http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir09_fs_am_en.pdf.

Údaje o ODA za rok 2008 zatiaľ nie sú dostupné, odhad autora

V rokoch 2003-2007 bol objem celkových remitencií výrazne vyšší ako objem oficiálnej rozvojovej pomoci (ODA) či dokonca prílev priamych zahraničných investícií (PZI). Prelomovým je rok 2008, keď objem PZI smerujúcich do Arménska vo výške 1,13 mld. USD bol o niečo vyšší ako toky remitencií vo výške 1,06 mld. USD (pozri tabuľku č. 4).

Vzhľadom na to, že Rusko je hlavnou imigračnou krajinou pre arménskych emigrantov, podľa údajov Centrálnej banky Arménska a Svetovej banky malo najväčší podiel zasielaných remitencií. Predstavovali približne 72 percent v roku 2005 a 84,7 percenta v roku 2007. Druhým najväčším zdrojom remitencií boli USA, ich podiel však v dôsledku nárastu podielu remitencií z Ruskej federácie klesol z 11 % v roku 2005 na 5,8 % v roku 2007 a Nemecko, odkiaľ bol takisto zaznamenaný pokles remitencií z 15,1 percenta v roku 2005 na 11,5 percenta v roku 2007. Napriek tomu, že najväčší prílev remitencií bol zaznamenaný z Ruskej federácie, prevažná väčšina tokov sa realizovala v USD. Táto mena je dlhodobým a tradičným prostriedkom výmeny a uchovávateľa hodnôt arménskeho obyvateľstva. Podľa štúdie Svetovej banky z roku 2007 začína čoraz viac domácností v Arménsku dostávať remitencie, ktoré majú 50-percentný podiel v ich celkovej príjmovej štruktúre. Zvýšenie podielu remitencií z Ruska je spojený s rastom migrácií do tejto krajiny. Ruská federácia pre Arménov je atraktívnejšia vzhľadom na skutočnosť, že je prístupnejšia ako USA, resp. štáty EÚ. Takisto náklady na prepravu do tejto krajiny, životné náklady v Rusku a podmienky prevodu finančných prostriedkov sú tam nižšie, zároveň Ruská federácia poskytuje dostatok pracovných príležitostí.

Vplyv globálnej krízy na emigračné toky

Ako naznačujú citované štúdie, toky oficiálnych remitencií do rozvojových krajín sa budú v dôsledku globálnej krízy znižovať v porovnaní s doterajším obdobím. Podľa odhadov v roku 2009 bude ich celosvetový objem 317 mld. USD, t. j. o 6,1 percenta nižší ako v roku 2008, keď ich objem dosiahol 338 mld. USD.

Vzhľadom na doterajší negatívny vývoj ekonomiky v priemyselne vyspelých krajinách, ktorý sa prejavil v poklese zamestnanosti a raste nezamestnanosti, sa dalo očakávať, že migranti žijúci a pracujúci v týchto imigračných krajinách (vrátane arménskych emigrantov) sa budú vracieť naspäť. Výskumu však výraznejšie posuny v uvedenom smere nepotvrdzujú aj napriek novej migračnej politike vybraných európskych a ázijských štátov (Španielsko, Česko a Japonsko), ktoré sú ochotné poskytnúť právnu a finančnú podporu pri dobrovoľnom návrate do domovskej krajiny emigranta. Arabské štáty dokonca poskytujú neplatené voľno, aby sa ich zahraniční zamestnanci vrátili domov, kým nenastane oživenie svetovej ekonomiky a s ním aj globálneho agregátneho dopytu.

Motivácia migrantov, ktorí uprednostňujú zotrvávanie v imigračných krajinách, neraz aj v situácii, keď strácajú legálny pobyt, je rôznorodá. Medzi najčastejšie príčiny takéhoto rozhodnutia možno zaradiť nasledovné:

- očakávanie, že sa situácia zlepší;
- v imigračnej krajine vykonávajú slabšie platené zamestnania s horšími pracovnými podmienkami, ktoré sú však stále relatívne vyššie ako v domovskej krajine;

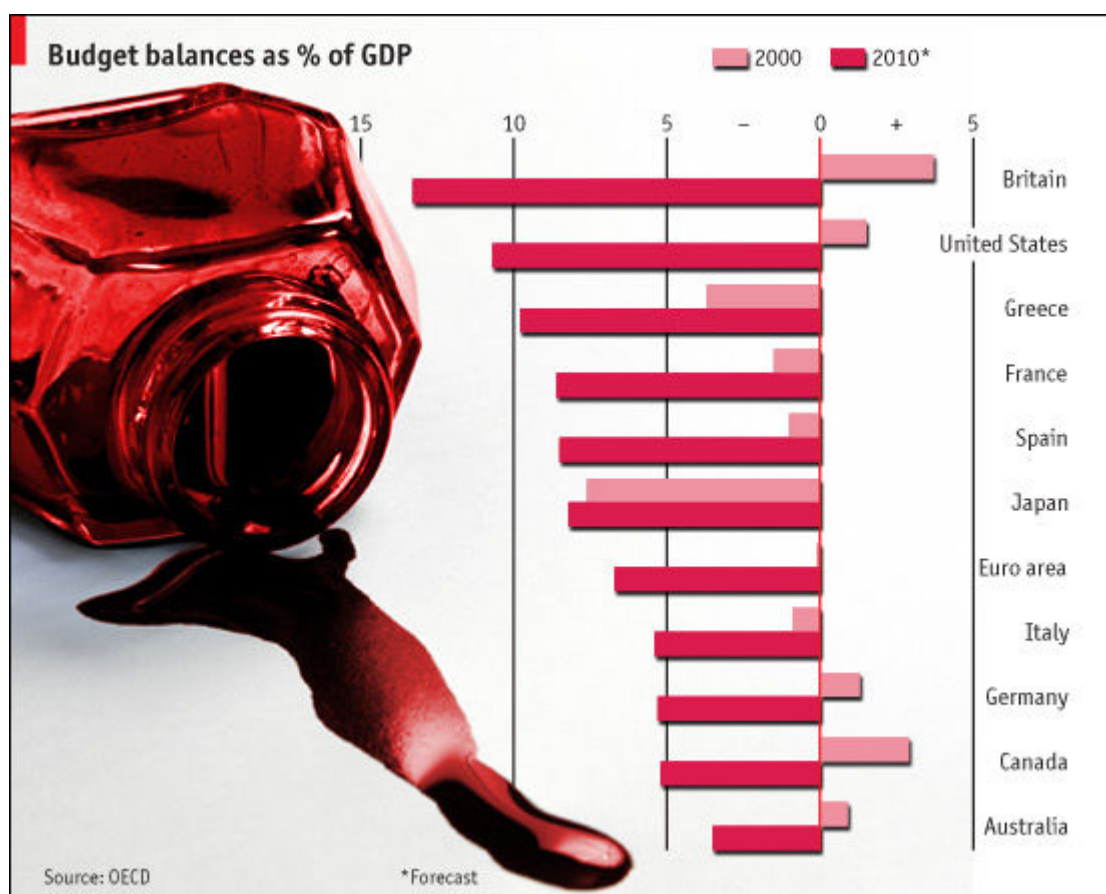
- snahu posielat' peniaze domov resp. rodine za každú cenu, dokonca na úkor zníženia vlastných životných nákladov v imigračnej krajine (sťahujú sa do lacnejších nájomov/podnájomov, šetrnejšie nakupujú a pod.).

Ako naznačujú štatistiky, v dôsledku globálnej krízy celkový tok remitencií do Arménska v prvej polovici roku 2009 klesol oproti minulému roku o viac než 30 percent. Tento prepočet sa opiera o údaje v USD. Vzhľadom na to, že v sledovanom období ruský rubel' oproti USD klesol o 25 percent, pokles remitencií vypočítaný na základe ruského rubľa dosiahol iba osem percent (z 16,1 mld. rubľov z obdobia január – jún 2008 na 14,7 mld. rubľov v období január – jún 2009) **(17)**.

Ako naznačuje štúdia ILO, vývoj nezamestnanosti v rozvinutých krajinách bude v najbližšom období veľmi dramatický. Miera nezamestnanosti v priemyselne vyspelých krajinách sa zo 6,0 percent v roku 2008 zvýšila na 8,4 percenta v roku 2009, v dôsledku čoho sa počet nezamestnaných v EÚ, USA a v Japonsku zvýšil v roku 2009 o ďalších 12 mil. ľudí **(18)**. Problémy ešte väčšmi prehĺbia finančné problémy Grécka a neschopnosť EÚ vyriešiť tento problém **(19)**.

Dúfajme, že stimulačné balíky vyspelejších krajín sa prejavia čo najrýchlejšie, aby sa ekonomiky rýchlejšie zotavili a vytvorili nové príležitosti pre migrantov z rozvojových krajín, ako aj pre samotné obyvateľstvo. Avšak na uvedené finančné balíky priemyselne vyspelé štáty vynaložili nemalé peniaze, ktoré určite poznačia ich budúce generácie. Kvôli stimulačným balíkom budú v roku 2010 všetky rozvinuté krajiny trpieť deficitom štátneho rozpočtu. Vládne výdavky sa budú musieť výrazne znížiť a výber daní sa bude postupne rásť, čo znamená zvýšenie daňového zaťaženia obyvateľstva **(20)**.

Tabuľka č. 6: Štátny rozpočet vybraných priemyselne rozvinutých krajín ako percento ich HDP

Zdroj: OECD

Početná arménska komunita v zahraničí – arménska diaspóra

V dôsledku spomínaných emigračných vln sa v zahraničí, najmä v Rusku, USA, ďalších krajinách Spoločenstva nezávislých štátov, ako aj na území Európy a Latinskej Ameriky nachádzajú početné arménske komunity, ktorá sa súhrne označujú ako arménska diaspóra. Celkový počet Arménov vo svete je omnoho vyšší ako domáce obyvateľstvo a jeho počet prevyšuje troj- až štvornásobne. V celom

svete sa ich počet odhaduje na 12 miliónov a hlavnými centrami arménskej diaspóry sú Moskva, Paríž, New York, Los Angeles, Bejrút, Rostov na Donu apod. Rastie tak počet cudzincov arménskeho pôvodu narodených v zahraničí a ich podiel na celkovej populácii imigračnej krajiny sa zväčšuje.

Začiatkom 21. storočia sa zvyšuje význam diaspór ako agentov rozvoja. Tento fakt dlhý čas ignorovala aj arménska vláda. Vedomé si jej potenciálu Arménsko v počiatočných rokoch nového storočia začalo podnikat kroky, ktoré viedli k jeho užšej interakcií s početnou arménskou komunitou v zahraničí.

Ako prvý úspešný krok v roku 2005 Arménsko dodatkom k ústave umožnilo všetkým Arménom žijúcim doma a v zahraničí mať dvojité občianstvo a ďalšími zmenami v hlavnom zákone o občianstve uľahčilo získanie arménskeho občianstva všetkým záujemcom. Arménska vláda tak chce podnietiť všetkých zahraničných Arménov a ich rodiny, aby prišli do krajiny s väčším kapitálom, know-how a mnohoročnými skúsenosťami a prispeli tak k ekonomickému rozvoju krajiny.

Za druhý úspešný krok možno považovať vytvorenie špecializovanej vládnej inštitúcie, zodpovednej za riešenie problematiky migrácií. Začiatkom roku 2008 bolo zriadené nové ministerstvo – Ministerstvo diaspóry AR, pričom podobný orgán vznikol aj v ďalších štrnástich rozvojových štátoch (tabuľka č. 6). Vznikla tak inštitúcia, ktorá sa bude zameriavať na nadväzovanie, rozvíjanie a prehĺbenie silnejších politických, hospodárskych, kultúrnych a spoločenských väzieb s diaspórou.

Jedine úspešná koordinácia zahraničnej politiky Arménskej republiky, zohľadňujúca reálne záujmy a očakávania početnej a politicky, ekonomicky a sociálne veľmi silnej

arménskej diaspóry umožní arménskej vláde dosiahnuť svoje vytýčené ciele politického, bezpečnostného, hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho a náboženského významu. Vzhľadom na privysokú závislosť arménskej vlády, arménskej ekonomiky a samotných Arménov na svojej diaspóre je potrebné podniknúť kroky, ktoré budú celené na efektívne využitie potenciálu tejto závislosti. Zaujímavé by však bolo, aký by bol osud Arménska, keby nemalo toľko krajanov v zahraničí, resp. keby s nimi neudržiavalo žiadne väzby.

Tabuľka č. 6: Krajiny, kde existuje ministerstvo zastrešujúce agendu migrácií

Krajina	Inštitúcia	Počet emigrantov, 2005	Podiel počtu emigrantov na celkovom počte obyvateľstva, 2005	Hlavná imigračná krajina, 2005
Arménsko	Ministry of Diaspora	812 700	26,9	Rusko
Bangladéš	Ministry of Expatriates' Welfare and Overseas Employment	4 885 704	3,4	USA
Benin	Ministry for Foreign Affairs, African Integration, the Francophone Community, and	508 640	6,0	Nigéria

	Beninese Abroad			
Dominikánska republika	Ministry of Trade, Industry, Consumer and Diaspora Affairs	42 723	54,1	USA
Gruzínsko	State Ministry for Diaspora Issues	1 024 598	22,9	Rusko
Haiti	Ministry of Haitians Living Abroad	834 364	9,8	USA
India	Ministry of Overseas Indian Affairs	9 987 129	0,9	Spojené arabské emiráty
Libanon	Ministry of Foreign Affairs and Emigrants	621 903	17,4	USA
Mali	Ministry of Malians Abroad and African Integration	1 213 042	9,0	Pobrežie slonoviny
Srbsko	Ministry for Diaspora	2 298 352	21,9	Nemecko
Somálsko	Ministry for Diaspora and Community Affairs	441 417	5,4	Etiópia
Srí Lanka	Ministry of Foreign	935 599	4,5	India

	Employment, Promotion and Welfare			
Sýria	Ministry of Expatriates	480 708	2,5	Saudská Arábia
Tunisko	Ministry of Social Affairs, Solidarity and Tunisians Abroad	623 221	6,2	Francúzsko
Jemen	Ministry of Expatriate Affairs	593 137	2,8	Saudská Arábia

Zdroj: *Migration and Remittances Factbook 2008*, Svetová banka, 2008. Dostupné na: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:21352016~menuPK:3145470~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883~isCURL:Y,00.html>

Poznámky:

- (1) Castles, S.: *Confronting the Realities of Forced Migration*. Migration Information Source, máj 2004.
<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=222>
- (2) Castles, S., Miller, M.: *Migration in the Asia-Pacific Region*. Migration Information Source, júl 2009.
<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=733>
- (3) Lipková, Ľ. a kol.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Vydavateľstvo Sprint vfra: Bratislava, 2006. ISBN: 80-89085-55-5, s. 335-346.

- (4) Podľa štúdie OBSE a AST z roku 2008 Arméni, ktorí pracovali v zahraničí v rokoch 2002-2007, zarábali mesačne v priemere 660 USD, kým na začiatku 2008 priemerná mesačná mzda v Arménsku bola približne 220 USD.
- (5) Lipková, Ľ. a kol.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Vydavateľstvo Sprint vfra: Bratislava, 2006. ISBN: 80-89085-55-5, s. 335-346.
- (6) Aleksanyan, T.: *Nové pohyby v regióne južného Kaukazu*. In: DespiteBorders.com. Spoločnosť pre strednú a východnú Európu: Bratislava, 13. novembra 2009. ISSN 1337-8155
- (7) Aleksanyan, T.: *Vzorový príklad spolupráce medzi islamom a kresťanstvom*. In: DespiteBorders.com. Spoločnosť pre strednú a východnú Európu: Bratislava, 13. apríl 2008. ISSN 1337-8155
- (8) Gevorgyan, A., Gevorgyan, A., Mashuryan, K.: *Little Job Growth Makes Labor Migration and Remittances the Norm in Post-Soviet Armenia*. New School for Social Research a T3 Capital, LLC, Chicago-Kent College of Law, marec 2008. <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=676>
- (9) Tamtiež.
- (10) Minasyan, A., Hancilova, B.: *Labour Migration from Armenia in 2002-2005. A Sociological Survey of Households*. OBSE a Advanced Social Technologies, n.o.: Jerevan, 2005. http://www.osce.org/publications/oy/2006/02/18193_531_en.pdf
- (11) Minasyan, A., Poghosyan A., Gevorgyan, L., Chobanyan H.: *Return Migration to Armenia in 2002-2008*. Štúdia OBSE a Advanced Social Technologies, n.o. Vydavateľstvo Asoghik: Jerevan, 2008. ISBN: 978-9939-50-064-5
- (12) *Armenia: Migration and Development*. Štúdia. Medzinárodná organizácia práce (ILO), apríl 2008.

- (13) Gevorgyan, G., Kalantaryan, L., Kuyumjyan, K., Hovhannisyan, R.: *Report on Labour Migration in Armenia: The Results of a Pilot Sample Survey*. Národná štatistická služba AR: Jerevan, 2007. Dostupné na: http://armstat.am/file/article/mig_rep_07e.pdf
- (14) Remitencie predstavujú finančné prostriedky, ktoré prevádzajú pracovníci žijúci v zahraničí do domovskej krajiny (rodine, príbuzným, známym a pod.).
- (15) Lipková, Ľ. a kol.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Vydavateľstvo Sprint vŕa: Bratislava, 2006. ISBN: 80-89085-55-5, s. 335-346.
- (16) Tamtiež.
- (17) Ratha, D.- Mohapatra, S.- Silwal, A.: *Migration and Remittance Trends*. Migration and Development Brief č. 11. Svetová banka, 3. novembra 2009, 14s. <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/MigrationAndDevelopmentBrief11.pdf>
- (18) *Recession and Recovery: the Lucky are Unemployed*. IPS editorial, 26. januára 2010. <http://www.globalpolicy.org/social-and-economic-policy/labor-rights-and-labor-movements/48700.html?temid=1032>
- (19) Hilsenrath, J., Murray, S.: *Rising U.S. Job Worries Add to Upheaval*. The Wall Street Journal, 5. februára 2010. http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704041504575044964096919170.html?mod=WSJ_hps_LEFTWhatsNews
- (20) *Oceans of red ink: Comparing rich-country budget deficits*. The Economist Online, 2. februára 2010. http://www.economist.com/daily/news/displaystory.cfm?story_id=15446017